

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Назар Наталії Іванівни
«Розвиток соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні:
порівняльний аналіз»,
представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 231 – Соціальна робота, галузь знань 23 – Соціальна
робота

**Актуальність обраної теми та її зв'язок з науковими програмами,
планами, темами**

У зв'язку з низкою викликів, що з'явилися впродовж останніх років в Україні (реформи медичної сфери, реформи деінституціалізації та децентралізації, епідемія COVID-19, війна в Україні, збідніння населення, збільшення проблем психічного здоров'я тощо), збільшилася необхідність у забезпеченні комплексного підходу до охоплення послугами вразливих груп населення, що передбачає тісну міждисциплінарну співпрацю медичних працівників та фахівців соціальної роботи. В Україні розвиток соціальної роботи у сфері здоров'я перебуває на початковому етапі. На сьогодні питання професійної діяльності соціальних працівників у сфері здоров'я залишається неврегульованим і недостатньо вивченим.

Необхідним є вироблення спільного розуміння теоретичного і практичного підґрунтя соціальної роботи у сфері здоров'я, включно з ролями і функціями фахівців соціальної роботи, алгоритмом їх взаємодії з іншими фахівцями і службами, можливими організаційними формами здійснення соціальної роботи у сфері здоров'я як у закладах охорони здоров'я, так і поза ними. Існує нагальна потреба у вивченні існуючих підходів і моделей в інших країнах, досвіду і кращих практик. У зв'язку з цим особливо важливого значення набуває досвід Канади, що має тривалу історію соціальної роботи у сфері здоров'я і важливі здобутки, що заслуговують на детальне вивчення і використання.

Вищевикладене засвідчує актуальність теми дослідження, адже розвиток соціальної роботи в сфері здоров'я в Україні є перспективним напрямом як для профільних міністерств і відомств, так і для національних і міжнародних неурядових організацій, особливо в сучасному контексті війни та пост-воєнної відбудови в Україні.

Тема дисертаційної роботи Назар Н.І. відповідає напряму наукової діяльності кафедри соціології та соціальної роботи Інституту гуманітарних та соціальних наук Національного університету «Львівська політехніка», а саме дослідження здійснене в межах комплексної програми науково-дослідної роботи вказаної кафедри за назвою «Дослідницька ініціатива та практична реалізація соціально-політичних проектів щодо врегулювання соціальних проблем сучасної України» (державний реєстраційний номер 0118U000886), що додатково засвідчує її актуальність.

Ступінь достовірності та обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз змісту дисертації та публікацій є підставою для висновку про наукову обґрунтованість і достовірність викладених авторкою результатів. Ґрунтовне вивчення джерельної бази уможливили виокремлення суперечностей, на розв'язання яких було спрямовано п'ять завдань дослідження. Найсуттєвіші наукові і практичні результати, одержані здобувачем, викладено в загальних висновках та повною мірою висвітлено в опублікованих працях. Обґрунтованість наукових положень і висновків, сформульованих дисертанткою, підтверджено результатами дослідження і в цілому не викликають сумніву. Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Серед переваг дисертаційної роботи – її чітка структурованість та взаємоузгодженість мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження, наукової новизни, гіпотез, висновків дослідження. Збалансованою є тематика трьох її розділів. Кожен розділ спрямований на вирішення дослідницьких завдань для реалізації мети дослідження, а підсумками є рекомендації та висновки.

Авторкою дослідження проаналізовано та обґрунтовано авторську періодизацію розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я у Канаді; охарактеризовано зміст поняття «соціальна робота у сфері здоров'я»; обґрунтовано модель системи соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді на основі виявлених за результатами дослідження закономірностей і тенденцій її розвитку; здійснено порівняльний аналіз канадського й українського досвіду соціальної роботи у сфері здоров'я; виокремлено основні теорії та підходи соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді й Україні; здійснено прогностичне обґрунтування розвитку практики соціальної роботи у сфері здоров'я в Україні з урахуванням досвіду Канади; обґрунтована та спроектована модель комплексного надання соціально-медичних послуг населенню в громаді як осередку ефективного комплексного вирішення проблем клієнтів в Україні.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення й висновки дисертаційного дослідження Назар Н.І. достатньо обґрунтовані.

Наукова новизна результатів дослідження

Дисертаційна робота містить три розділи, кожен з яких характеризується певним внеском у розвиток теорії і практики соціальної роботи.

Наукова новизна результатів дослідження Назар Н.І. полягає в тому, що *вперше* у вітчизняній науці соціальної роботи здійснено цілісний аналіз становлення, розвитку та функціонування соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді й Україні як важливої складової системи соціальної роботи та актуального напрямку практичної діяльності, наукових досліджень і професійної підготовки соціальних працівників обох країн. Простежено генезу соціальної роботи у сфері здоров'я й обґрунтовано авторську періодизацію її розвитку. Обґрунтовано, що соціальна робота у сфері здоров'я, як міждисциплінарна наукова проблема, інтегрує ідеї різних галузей наукового знання – соціальної роботи, охорони здоров'я, психології, соціології, педагогіки, філософії, біоетики, культурології, політології тощо, а результатом її розв'язання є подолання нерівності щодо здоров'я населення, зумовленої впливом соціальних детермінант на здоров'я. Обґрунтовано зміст поняття «соціальна робота у сфері

здоров'я» як діяльності спеціально підготовлених соціальних працівників щодо організації та надання соціальних послуг в закладах охорони здоров'я, немедичних установах і за їх межами (вдома), що реалізується на засадах міждисциплінарного підходу й охоплює всі три рівні практики соціальної роботи. Така діяльність націлена на комплексне розв'язання соціальних проблем у контексті здоров'я людини, і спрямована на покращення добробуту шляхом зміцнення і збереження здоров'я. Її зміст полягає, з одного боку, в сприянні зміни поведінки щодо здоров'я, враховуючи особливості клієнта (вік, стать, особистісні якості, культурну / релігійну приналежність, досвід здоров'я) шляхом навчання здоров'я і наснаження та розкриття його сильних сторін, а з іншого боку, в подоланні бар'єрів у доступі до послуг з охорони здоров'я через відстоювання права на здоров'я, тобто роботі з соціальними детермінантами здоров'я і зміною середовища. Визначено спільне і відмінне у соціальній роботі в сфері здоров'я в Канаді та Україні; синтезовано, узагальнено та інтерпретовано виявлені емпірично й науково обґрунтовані факти, події і явища, що уможливило формулювання закономірностей та виявлення тенденцій розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді.

Обґрунтована модель системи соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді як зразок ефективного розв'язання проблем клієнтів у контексті здоров'я, перш за все, найбільш вразливих груп населення – діти, люди похилого віку, військовослужбовці, особи з інвалідністю та хронічними захворюваннями, представники інших маломобільних груп населення, що мають особливості здоров'я, які порушують їхнє соціальне функціонування. Концепція моделі заснована на цінностях соціальної роботи і стала інструментом використання прогресивних ідей досвіду Канади для удосконалення професійної діяльності соціальних працівників у сфері здоров'я в Україні на чотирьох рівнях – державному, інституційному, регіональному, місцевому (в громаді), за напрямками – концептуальним, нормативним, управлінським, методичним, інформаційним.

Подальшого розвитку набули положення теорії і практики професійної діяльності фахівців соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні;

уточнено зміст понять «соціально-медичні послуги», «лікарняна соціальна робота», «медична соціальна робота», «міждисциплінарна команда фахівців здоров'я»; знання про досвід діяльності соціальних працівників у сфері здоров'я в Канаді та Україні, чинники впливу на розвиток соціальної роботи у сфері здоров'я в обох країнах.

Слід відзначити, що результати дослідження надзвичайно важливі й актуальні для сучасного контексту розвитку соціальної роботи в сфері здоров'я в Україні, для реформування системи надання медико-соціальних послуг в закладах охорони здоров'я, в громадах в Україні; для модернізації змісту професійної підготовки фахівців соціальної роботи і медичної сфери.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Наукові здобутки Назар Н.І. формують теоретичну базу і методичну базу для подальших компаративних досліджень щодо соціальної роботи в сфері здоров'я задля виявлення та аналізу відповідного досвіду, кращих практик, функціонального розподілу, змісту і форм організації соціальної роботи у сфері здоров'я в різних країнах, з метою їх можливого використання в Україні.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у розробленні, обґрунтуванні науково-методичних рекомендацій щодо прогностичного розвитку системи соціальної роботи у сфері здоров'я в Україні на основі врахування кращих ідей канадського досвіду, шляхом запровадження змін у концептуальній, нормативній, управлінській, методичній, інформаційній складових. Матеріали дослідження, висновки, положення мають міждисциплінарний характер і можуть використовуватися у викладанні курсів «Соціальна робота: зарубіжний досвід», «Сучасна соціальна робота», «Технології збереження здоров'я в соціальній сфері», «Медико-соціальні основи здоров'я», «Соціальна робота у сфері психічного здоров'я», «Соціальна робота з людьми похилого віку» та інших; для написання наукових праць, підготовки підручників, навчальних посібників для закладів вищої освіти, професійної підготовки соціальних працівників до діяльності в сфері здоров'я тощо. Результати також можуть бути корисними для керівників Центрів надання

соціальних послуг в громадах, зокрема для організації та надання комплексних соціально-медичних послуг населенню громади; для практикуючих фахівців соціальної роботи, керівників державних і громадських організацій, що надають соціальні послуги, спрямовані на збереження здоров'я різних категорій населення.

Матеріали дослідження, висновки, положення мають міждисциплінарний характер і вже **впроваджені** у процес професійної підготовки студентів бакалаврської програми «Соціальна робота» закладу вищої освіти «Український католицький університет». Зокрема, для студентів цієї програми в межах окремої траєкторії навчання за напрямом «Соціальна робота в закладах охорони здоров'я» результати дисертаційного дослідження впроваджені у розробленому Назар Н.І. авторському курсі «Основи паліативної допомоги». Також відбувається вдосконалення решти дисциплін цієї навчальної траєкторії з урахуванням результатів даного дисертаційного дослідження.

Практичні результати дисертаційного дослідження Назар Н.І. було **впроваджено** також в межах пілотного проекту «Міждисциплінарний підхід у реабілітації осіб, що постраждали внаслідок війни», що реалізовується з жовтня 2022 року факультетом наук про здоров'я ЗВО «Український католицький університет» на базі лікарні Святого Пантелеймона у відділенні фізичної реабілітації Першого територіального медичного об'єднання м. Львів. В межах проекту Назар Н.І. здійснила апробацію основних практичних результатів власного дисертаційного дослідження, оскільки у проекті працює на посадах соціального працівника, яка забезпечує соціальний супровід пацієнтів лікарняного закладу, що постраждали внаслідок війни, а також супервізора студентів бакалаврської програми «Соціальна робота» Українського католицького університету, які проходять навчальну практику у цій лікарні.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Одержані практичні результати можуть бути використані українськими науковцями для проведення подальших порівняльних досліджень, наукового

обґрунтування сучасних підходів до розвитку професійної освіти фахівців соціальної роботи та лікарів відповідних спеціальностей.

Отримані відомості, ідеї, матеріали, положення і висновки дисертаційної роботи можуть бути використані в процесі професійної підготовки фахівців соціальної роботи, соціальних працівників, соціальних менеджерів, а також лікарів загальної практики (сімейної медицини), лікарів – геронтологів, психіатрів, наркологів та інших спеціальностей у закладах вищої освіти України, як під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, так і окремих модулів фахових навчальних курсів. Описані можливості використання канадського та українського досвіду соціальної роботи у сфері здоров'я варто використовувати Міністерству соціальної політики України в процесі реформування системи надання соціальних послуг в Україні та Міністерству охорони здоров'я України в процесі реформування системи надання медико-соціальних послуг, включно в частині включення фахівців соціальної роботи у мультидисциплінарні команди як в закладах охорони здоров'я, так і в громадах, розуміння їх функціональних обов'язків і повноважень, змісту їх діяльності тощо. Закладам фахової передвищої та вищої освіти варто використати результати дослідження для вдосконалення змісту освітньо-професійних програм першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня вищої освіти, для модернізації навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін.

Оцінювання змісту дисертації та її завершеність

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, 10 додатків та списку використаних джерел (203 найменування, з яких 108 англійською мовою). Робота містить 8 таблиць, 6 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 380 сторінок, основну частину викладено на 196 сторінках.

У *вступі* викладено актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження. Науковий апарат дослідження визначено точно, відповідно до теми

дисертаційної роботи, із врахуванням результатів вітчизняних і зарубіжних науковців та реальних потреб професійної діяльності.

У цій структурній частині роботи також схарактеризовано теоретико-методологічні основи, наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження, розкрито особистий внесок здобувача, подано інформацію про апробацію результатів дослідження, його структуру та обсяг.

У *першому розділі* дослідження подано теоретичні та методологічні аспекти соціальної роботи у сфері здоров'я. На основі наукових джерел обґрунтовано зміст поняття «соціальна робота у сфері здоров'я» як діяльність спеціально підготовлених фахівців соціальної роботи до організації та надання соціальних послуг як в закладах охорони здоров'я, так і в немедичних установах, що реалізується на засадах міждисциплінарного підходу й охоплює всі три рівні практики соціальної роботи. Встановлено, що теоретичну основу соціальної роботи у сфері здоров'я становлять екосистемна теорія (теорія екологічної перспективи), теорії сильних сторін та культурної компетентності. Визначено, що методологічні засади соціальної роботи у сфері здоров'я охоплюють підходи та ідеї милосердя, філософії позитивізму, конструктивізму, гуманізму, наукової благодійності, філософських професійних цінностей.

У *другому розділі* дисертації визначено практичні аспекти соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні. За результатами опрацювання історичних аспектів становлення соціальної роботи в Канаді, було встановлено основні тенденції розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я в цій країні. З урахуванням останніх і чинника участі соціальних працівників у розв'язанні проблем, пов'язаних зі здоров'ям населення, як в медичних закладах, так і за їх межами, авторкою виділено сім основних періодів розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я. Визначено, що сфера діяльності соціальних працівників передбачає оцінку, діагностику, «лікування» та оцінку індивідуальних, міжособистісних та соціальних проблем, щоб допомогти особам, сім'ям, групам, громадам та організаціям досягти оптимального психосоціального та соціального функціонування.

У *третьому розділі* дисертаційної роботи обґрунтовано методологію емпіричного дослідження, його дизайн, методи та інструменти, а також представлено його результати. Визначено особливості сучасного канадського та українського досвіду соціальної роботи у сфері здоров'я. Проведено порівняльний аналіз канадського й українського досвіду соціальної роботи у сфері здоров'я, визначено їх спільні та відмінні риси. Також Назар Н. І. подано прогностичне обґрунтування розвитку практики соціальної роботи у сфері здоров'я в Україні з урахуванням досвіду Канади.

Висновки дослідження структуровано репрезентують узагальнені положення дисертаційної роботи та розкривають внесок автора у розв'язання представленої в дисертації проблематики. Вони чітко сформульовані та ґрунтуються на отриманих наукових та практичних результатах дослідження.

У *списку використаних джерел* – 203 найменування, з яких 108 англійською мовою. Оформлення списку відповідає вимогам бібліографічного опису відповідно до АРА стилю.

Додатки дисертації містять супровідні документи для організації емпіричного дослідження (запрошення, форму згоди, гайд інтерв'ю, опитувальник другого раунду емпіричного дослідження українською та англійською мовами), розроблені авторкою, а також: схематично оформлену авторську періодизацію розвитку соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді, список публікацій здобувачки та транскрипти інтерв'ю.

Дисертація написана державною мовою та оформлена у вигляді рукопису. В оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Оцінюючи загалом позитивно наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів дослідження, вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження та побажання дискусійного характеру.

1. Оскільки тема дослідження є актуальною для сучасного українського контексту соціальної роботи, то у роботі варто було би чітко визначити й описати зміст професійної діяльності соціального працівника у

закладах охорони здоров'я і в громаді (у сфері здоров'я), зазначивши функціональні обов'язки, форми і методи такої роботи, алгоритм його взаємодії з іншими фахівцями і сервісами.

2. В контексті теми даного дисертаційного дослідження важливим, на нашу думку, було би з'ясування особливостей професійної підготовки соціальних працівників в сфері здоров'я. Це сприяло б поглибленню і збагаченню змісту дослідження.
3. Розроблена в межах дослідження модель Центру комплексного надання соціально-медичних послуг у загальній організаційно-функціональній структурі територіальної громади (підрозділ 3.5, с. 205) має теоретичне та практичне значення, проте бракує детальнішої характеристики послуг, які мали б надаватися в такому центрі, алгоритму міждисциплінарної взаємодії, опису функціональних обов'язків соціальних працівників такого Центру.
4. Попри важливе теоретичне і практичне значення дисертаційного дослідження, у роботі відсутні практичні рекомендації для профільних установ. Варто було б розробити практичні рекомендації для Міністерства соціальної політики України, включно щодо функціональних обов'язків соціальних працівників у сфері здоров'я у закладах охорони здоров'я, та в мультидисциплінарних командах в громаді.

Висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер, і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Наталії Іванівни Назар.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Наукові результати і основні положення, висновки та рекомендації в достатньо повному обсязі викладено в 13 працях (8 з них – одноосібні): 6 статей у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України, 5 тез доповідей – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових і науково-практичних конференцій, 1 стаття у виданні іншої держави, 1 праця, що додатково відображає матеріали дисертаційного дослідження.

Висновок

Дисертація Н.І. Назар «Розвиток соціальної роботи у сфері здоров'я в Канаді та Україні: порівняльний аналіз» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що розв'язує важливу наукову проблему, має наукову новизну, теоретичне і практичне значення для соціальної роботи як науки і професійної діяльності. Вважаємо, що дисертація заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44), а її автор Назар Наталія Іванівна заслуговує присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 231 Соціальна робота, галузі знань 23 Соціальна робота.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри Школи соціальної роботи
імені професора Володимира Полтавця
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

Оксана БОЙКО

Підпис Бойко О.М. засвідчую:

Декан факультету соціальних наук і
соціальних технологій
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

Олександр ДЕМ'ЯНЧУК